

Moxigul KURBANOVA,
Qarshi davlat universiteti katta o'qituvchisi, (PhD)

O'zbekiston xalq artisti, professor, Farg'ona davlat universiteti S.Mannopov taqrizi asosida

USE OF PEDAGOGICAL TECHNOLOGIES IN MUSIC CULTURE LESSONS OF GENERAL SECONDARY EDUCATION

Annotation

The article describes the development of the intellectual maturity of today's youth, their thirst for learning, their independent thinking and scientific and creative research, their endless interest in innovations and discoveries, and their demand for educational content, the teacher's work on himself, improving his skills and further developing his consciousness, all the innovations in the education system. Opinions were expressed that it should be reported.

Key words: "Musical culture", innovation, interactive method, model, emotional excitement, minimum requirements.

ИСПОЛЬЗОВАНИЕ ПЕДАГОГИЧЕСКИХ ТЕХНОЛОГИЙ НА УРОКАХ МУЗЫКАЛЬНОЙ КУЛЬТУРЫ ОБЩЕГО СРЕДНЕГО ОБРАЗОВАНИЯ

Аннотация

В статье описывается интеллектуальная зрелость современной молодежи, ее тяга к знаниям, самостоятельное мышление и научно-творческие исследования, их бесконечный интерес к инновациям и открытиям, требовательность к содержанию образования, работа учителя над собой, совершенствование его навыков и дальнейшего развития его сознания, обо всех новациях в системе образования. Высказывались мнения, что об этом следует сообщить.

Ключевые слова: «Музыкальная культура», инновация, интерактивный метод, модель, эмоциональное возбуждение, минимальные требования.

UMUMIY O'RTA TALIM MUSIQA MADANIYATI DARSLARIDA PEDAGOGIK TEXNOLOGIYALARDAN FOYDALANISH

Annotatsiya

Maqolada hozirgi zamon yoshlari aqliy kamolotining rivojlanib borayotganligi, ularning ilm o'rganishga chanqoqligi, mustaqil fikrlashi va ilmiy-ijodiy izlanishlari, yangiliklar va kashfiyotlarga nisbatan cheksiz qiziqishi va ta'lim mazmuniga talabchanligi, o'qituvchining o'z ustida ishlash, malakasini oshirib borishi va ongini yanada rivojlantirishi, ta'lim tizimidagi barcha yangiliklardan boxabar bo'lib borishi kerakligi haqida fikrlar bildirilgan.

Kalit so'zlar: "Musiqqa madaniyati", innovatsiya, interfaol metod, model, emotsional ko'tarinkilik, minimal talablar.

Kirish. Musiqa madaniyati ta'limining yangi mazmuni yosh avlodni milliy musiqiy merosimizga vorislik qila oladigan, umumbashariy musiqa boyligini idrok eta oladigan, madaniyatli inson darajasida voyaga yetkazishni nazarda tutadi. Hozirgi zamon yoshlari aqliy kamolotining rivojlanib borayotganligi, ularning ilm o'rganishga chanqoqligi, mustaqil fikrlashi va ilmiy-ijodiy izlanishlari, yangiliklar va kashfiyotlarga nisbatan cheksiz qiziqishi va ta'lim mazmuniga talabchanligi, o'qituvchining o'z ustida ishlash, malakasini oshirib borishi va ongini yanada rivojlantirishi, ta'lim tizimidagi barcha yangiliklardan boxabar bo'lib borishi kerakligiga asosiy omil bo'lib xizmat qiladi.

Mavzuga oid adabiyotlar tahlili. So'nggi yillarda pedagogika fani, ta'lim tizimiga shiddat bilan kirib kelayotgan yangi pedagogik texnologiyalar, innovatsiyalar, yangi-yangi pedagogik-psixologik tushunchalar, interfaol metodlarni ta'lim beruvchi tomonidan o'zlashtirilib va qo'llanib borilishi ta'lim mazmunini tubdan o'zgartirib yubordi, desak mubolag'a bo'lmaydi. Respublikamizning taniqli olimlari ilmiy asoslangan, mintaqamizning ijtimoiy-pedagogik sharoitiga moslashgan pedagogik texnologiyalarni yaratish va ularni ta'lim-tarbiya amaliyotida qo'llashga intilmoqdalar. Bular orasida J.G'.Yo'ldoshev, S.A.Usmonov, N.S.Sayidahmedov, R.H.Jo'rayev, Q.Y.Yo'ldoshev kabi ta'lim-tarbiya jarayonlari fidoiylarining nomlari alohida hurmat va e'tiborga molikdir[3]. Zamonaviy o'qituvchi dars jarayonida «aktyor» emas, aksincha «rejissor» bo'lishi kerakligini anglashi lozim. U o'z o'quvchilarini musiqa faniga bo'lgan ijodkorlik nuqtai

nazari bilan qarashlarini tashkil qilishi, ularda izlanuvchanlik xususiyatlarini shakllantirishi va albatta, yangi pedagogik texnologiyadan foydalangan holda darsni tashkil etishi kerak bo'ladi. Zamonaviy pedagogik texnologiyalarni o'quv jarayoniga kiritishda uning boshqaruvchisi bo'lgan o'qituvchigina ko'zlangan maqsadga erishishning bosh kafolatchisi bo'ladi [3]. Musiqaning muhim jihati shundaki, u eng avvalo his-tuyg'ular bilan bevosita bog'lanadi, qolaversa o'rganilayotgan har bir musiqiy asar yuksak insoniylik va ma'naviy poklikni namoyish etadi. Musiqa san'ati u bilan shug'ullanuvchilardan yuksak insoniylik, ma'naviy poklik va nihoyatda nozik didni talab etadi.

Bugungi kunda musiqa san'ati va madaniyati darslarini ilmiy metodik jihatdan har tomonlama takomillashtirib, zamon talablariga mos ravishda olib borishlik musiqa o'qituvchisi oldiga qo'yilgan dolzarb vazifalardan biri bo'lib hisoblanadi. Shu bois umumta'lim maktab «Musiqqa madaniyati» darslarining o'qitilishi bilan bog'liq ayrim muammolar va ularning yechimini ta'minlash yo'llarini qisman bo'lsada ko'rib chiqishni lozim topdik. Har bir fanning o'ziga xos xususiyati bo'lishi tabiiydir. Musiqa o'qitishning ham o'ziga xos tomonlari ko'p, albatta. Bu uning tashkiliy tuzilishi va amaliy ijrochilik bilan bog'liq ko'rinishlarida yaqqol namoyon bo'ladi. Shuning uchun darsning har bir faoliyat turida ilg'or pedagogik texnologiyalardan samarali foydalanish mumkin. Dars mashg'ulotlarida ma'ruza, hikoya, tushuntirish, namoyish qilish, ko'rsatish, musiqa tinglash, suhbat, savol-javob, jamoa bo'lib kuylash, ovoz sozlash

mashtqlarida har birining mazmun-mohiyatiga ko'ra mavjud shart-sharoit, o'qituvchi va o'quvchilar imkoniyatiga muvofiq tarzda texnologiyalarni tatbiq etish mumkin. Bunda musiqa o'qituvchisining ham o'ziga xos xususiyatlari namoyon bo'ladi. Musiqa san'atiga muhabbat, qiziqish, darsni emotsional ko'tarinki ruhda o'tkazish, pedagogik mahoratni rivojlantirib borish, bolalarni sevis, ulardagi musiqiy qobiliyat, qiziqishlarni e'tiborga olish va ularni ro'yobga chiqarishga intilish shular jumlasidandir. Agar o'qituvchida bu kabi xususiyatlar bo'lmasa, har qanday pedagogik texnologiyalar ham quruq, mazmunsiz va qiziqarsiz, samarasiz bo'lib qolishi hech gapmas. Chunki har qanday ta'lim shakli, modeli, turi o'qituvchining pedagogik mahorati, bilimi, malakasi va pedadogik faoliyatsiz kutilgan natijani bermasligi aniq. Ma'lumki, musiqa o'qituvchisi o'quv-tarbiya ishlarini baravariga olib boradi. O'quvchilarni musiqa san'ati orqali tarbiyalashda o'qituvchining yaxshi sozandalik mahorati, yaxshi ovozga ega bo'lishi, nota o'qish, turli vositalardan oqilona va o'rinni foydalana olishi, so'z mahorati, o'quvchilarning qobiliyatlarini oshira bilishi muhim. O'qituvchining o'zi biror bir cholg'u asbobida kuy ijro etsa yoki qo'shiq kuylab bersa, sinf o'quvchilariga o'zgacha yoqimli ta'sir etadi, ularning kayfiyatlari ko'tariladi. Musiqa o'qituvchisi bulardan tashqari darslarni kuzatib borishi lozim. Doimiy kuzatishlar sababli o'qituvchi pedagogik mahoratini oshirib boradi. U vaziyatni baholash, o'quvchilarni ichki tuyg'u, qiziqish va qobiliyatlarini sezishga o'rganadi. Kuzatish 1-sinfdan 7-sinfga qadar davom etadi. Bunda qo'llanilayotgan usul, shakl va pedagogik texnologiyalarning ham samaradorlik, qulaylik, bolalar uchun qiziqarli va e'tiborli jihatlari aniqlanib boriladi. Musiqa ta'limining o'ziga xosligi tashkiliy tuzilishi, amaliy ijrochilik faoliyatlari, shuningdek, o'qitish usullari, ularning samaradorligini ta'minlovchi omillar, vositalar tahlili va ularning umumiy ijodiy ijobiy jihatlarni umumlashtirish musiqa ta'limini o'zigaagina xos bo'lgan yangi turlarini ishlab chiqish imkonini beradi. Bular ham o'z maqsadi va bajaradigan vazifasi mazmun va mohiyatiga ko'ra pedagogik texnologiya bo'lib, ularni musiqa mashg'ulotlariga tatbiq etish yaxshi natija beradi. Bunday darslar o'quvchilarda yaxshi kayfiyat, jo'shqinlik, ko'tarinki ruh va intilishni kuchaytiradi. Maktab o'quvchilarini musiqa san'atiga qiziqitirish va ta'lim samaradorligini ta'minlashda bir qancha o'yin metodlari va ta'lim usullari mavjud. Ular qatoriga hozirgi kunda ilg'or, tashabbuskor o'qituvchilar tomonidan keng qo'llanilayotgan quyidagi texnologik darslarni alohida ko'rsatishimiz mumkin.

Umumta'lim maktab «Musiqa madaniyati» o'quv fanining mazmuniga bo'lgan minimal talablar nazariy va amaliy faoliyatlar majmuasidan tashkil topib, ular boshlang'ich musiqa savodi, musiqiy asarlar ijodkorlari faoliyati, musiqa ijrochiligi, xor, ansambl, bastakorlar va kompozitorlar ijodi hamda o'zbek xalq cholg'u asboblari bilish, boshlang'ich musiqiy atama va iboralar, musiqa janrlari, mavzular asosida milliy musiqa madaniyatimizni o'zlashtirishni nazarda tutadi[5].

Bu mavzular dars jarayonida quyidagi o'quv faoliyatlarida nazariy va amaliy mashg'ulotlar vositasida bajariladi:

1. Musiqa tinglash.
2. Jamoa bo'lib kuylash.
3. Musiqa savodi.
4. Musiqa ijodkorligi.
5. Ritmik harakatlar.

Hozirgi kunda ta'lim jarayonida interfaol metodlar, innovatsion texnologiyalar, pedagogik va axborot texnologiyalarini o'quv jarayonida qo'llashga bo'lgan qiziqish, e'tibor kundan-kunga kuchayib bormoqda. Bunday bo'lishining sabablaridan biri, shu vaqtgacha an'anaviy ta'limda o'quvchilarni faqat tayyor bilimlarni egallashga

o'rgatilgan bo'lsa, zamonaviy texnologiyalar ularni egallayotgan bilimlarini o'zlari qidirib topishlari, mustaqil o'rganib, tahlil qilishlari, hatto xulosalarni ham o'zlari keltirib chiqarishlariga o'rgatadi. Yangi pedagogik texnologiyalarni qo'llagan holda o'tkazilishi mumkin bo'lgan dars jarayoni metodikasini har bir o'qituvchi o'z fani (o'quv predmeti) sharoitidan hamda o'quvchilarning imkoniyati va ehtiyojidan kelib chiqqan holda o'zgartirishi yoki shular asosida o'qitish jarayonida o'zining mualliflik texnologiyalarini yaratishi mumkin. Masalan, darsning musiqa savodi faoliyatida «Baland» va «past» tovushlarni registrlar orqali o'rganish. Registrlar, odatda, baland (yuqori), o'rta va past turlarga bo'linadi. Registrlar haqida o'quvchilarga tushuncha berishda o'qituvchi o'rganilgan yoki bolalarga tanish bo'lgan biror qo'shiqni fortepianoning turli (yuqori, o'rta va past) registrlarida ijro etib beradi. O'quvchilar esa qo'shiq yuqori registrda chalinayotgan bo'lsa, qo'llarini yuqoriga ko'tarishadi, o'rta registrda chalinganda qo'llarini oldinga uzatishadi, pastki registrda chalinganda esa qo'llarini pastga tushirishadi. Bu o'yin-mashqni tikka turib bajarish yaxshi samara beradi va ko'zlangan asosiy maqsadga erishish bilan birga o'quvchilarda jismoniy, ruhiy tetiklik va yuqori kayfiyat hosil bo'ladi. Bundan tashqari, musiqa savodi faoliyati uchun musiqaning ifoda vositalari, ya'ni musiqaning dinamik belgilari va notalarni topish uchun rebuslar tuzib, so'zlarni to'g'ri talaffuz qilish maqsadga muvofiq bo'ladi. Darsning musiqali harakatlar faoliyatida «Raqs tabassum», «Pantomima», «Mahorat ko'chasi» kabi interfaol usullarni tavsiya qilish mumkin. Bunda kuy tavsifiga mos holda raqs harakatlarini qo'llash mumkin. «Yalamma yorim», «Andijon polkasi», «Lazgi» kuylaridan foydalanilsa, dars sifati yanada quvnoq o'tadi. Qatnashchilar davra shaklida o'tiradilar. Bir o'quvchi yoqimli musiqa ostida barcha o'quvchilarni raqsga taklif etadi.

1. O'quvchilar erkin raqsga tushadilar. Musiqiy kuy tugagach, yonidagi yoki ro'parasida turgan do'stiga tabassum bilan qarab olqishlovchi so'z aytishi kerak.

2. O'quvchilarga tanqid qiluvchi yoki ko'ngilni qoldiruvchi so'zlar aytish qat'iy taqiqlanadi. Ularga quyidagicha murojaat qilish kerak: «Sizni ko'rganimdan xursandman», «Siz juda chiroyli tabassum qilar ekansiz», «Siz juda chiroyli raqsga tushar ekansiz», «Sizni raqsingiz menga zavq bag'ishlayapti» va hokazo.

Mashg'ulot yakunida o'quvchilarga quyidagi savollar bilan murojaat qilinadi:

1. Musiqa sizga qanday ta'sir ko'rsatdi?
2. Atrofdagilarning tabassumini ko'rganda nimalarni his qildingiz?
3. Kimning olqishi sizga ko'proq ma'qul bo'ldi? Nima uchun?

Darsining musiqa ijodkorligi faoliyatida o'zbek xalq cholg'u asboblari to'g'risida bilimga ega bo'lish uchun «Tarmoqlar» (klaster) usulidan foydalanish yaxshi natija beradi. Bu usul berilgan mavzuni chuqur o'rganish, avvalo o'quvchilarning fikrlash faoliyatini jadallashtirish hamda kengaytirish uchun xizmat qilishi nazarga olinadi. O'quvchilarni mavzuga oid tushuncha yoki aniq fikrni erkin va ochiq ravishda ketma-ketlik bilan uzviy bog'langan holda tarmoqlashga o'rgatadi. Boshlang'ich sinflarda musiqa darslarini o'yin tarzida (qo'shiqlarni o'yin orqali tashkil etish, musiqa, raqsga tushish «chigil yozdi o'yin»lari) olib borilganda o'quvchilarning faolligi oshadi va ular berilgan topshiriqlarni nisbatan oson bajaradilar. Yuqorida aytib o'tilganlarning barchasi ham musiqa darslarini o'z tabiatiga ko'ra yangi-yangi o'ziga xos va zamonaviy interfaol usullardan foydalanishda keng imkoniyatlariga ega ekanligini ko'rsatadi. Yana bir bor shu o'rinda ta'kidlash joizki, musiqa o'qituvchisining zukkoligi, mahorati, ish tajribasi va qanday texnologiyalardan foydalana olishi uning kasbiy mahoratiga bog'liqdir. Musiqa madaniyati o'qituvchisi qanday faoliyat

turlarini qo'llashdan qat'iy nazar, uning dars mavzularini o'tishda pedagogik shart-sharoit mavjudligi va albatta, o'quvchilarning darsga qiziqishi va imkoniyatlarini hisobga olgan holda pedagogik texnologiyalarni tanlashi va qo'llashi hal qiluvchi ahamiyat kasb etadi. Musiqa madaniyati darslarining tashkiliy tuzilishi va shakllariga ko'ra yana keng qo'llaniladigan quyidagi turlarini ham ko'rsatib o'tish mumkin:

1. Tashkiliy darslar.
2. Aralash darslar.
3. Dominantali (darsdagi biron bir faoliyat turi qo'shiq kuylash, musiqa tinglash, musiqa savodxonligi, musiqiy ijodkorlik va boshqalardan ustunroq bo'ladi) darslar.
4. Umumlashgan darslar.
5. Intervyu darslar.
6. Yakunlovchi darslar.

Hozirgi vaqtda ilg'or pedagogik texnologiyalar asosida o'qitish haqida turli-tuman fikrlar, qarashlar va yondashuvlar mavjud. Bu ham tasodifiy emas, albatta. Zamonaviy, ilg'or pedagogik texnologiya asosida o'qitishni yo'lga qo'yish, ta'lim jarayonini o'quvchilar uchun tushunarli va qiziqarli tashkil etish uchun tinimsiz izlanish o'qituvchining muhim vazifasi bo'lib qolmoqda. Dars jarayonida o'qituvchi tomonidan to'g'ri tanlangan ilg'or pedagogik texnologiyalar o'quvchilarga bilim berish, ularni ma'naviy tarbiyalashda o'z samarasini ko'rsatadi. Qayd etilgan pedagogik texnologiyalar o'qituvchi tomonidan musiqa

madaniyati darslari jarayonida qo'llanilsa maqsadga muvofiq bo'ladi.

Xulosa va takliflar. Xulosa qilib shuni aytish kerakki, o'qituvchilar darsda zamonaviy pedagogik texnologiyalardan unumli foydalansa, musiqa mashg'ulotlarining samarasi yuqori darajada bo'ladi. Zero, o'quvchilar musiqa san'atini butun nafasati bilan qiziqib o'rganishlari zarur. O'quvchilarda musiqa faoliyatlaridan musiqani badiiy idrok etish, yakka va jamoa. bo'lib qo'shiq kuylash, raqsga tushish va ijodkorlik malakalarini shakllantirish asosiy maqsad bo'lib qoladi. Shunday ekan, o'quvchilarda musiqiy iqtidorni rivojlantirish, musiqa san'atiga mehr va ishtiyoqni oshirish, musiqa san'atiga qiziqtirish, ular uchun zaruriy shart-sharoitlar yaratib berish, ularning badiiy ehtiyojlarini qondirish, musiqa ta'lim-tarbiyasining asosiy vazifasini tashkil etadi. Shu ma'noda biz o'qituvchilar musiqaning ta'sirchan tarbiyaviy kuchidan foydalanib, o'quvchilarning ma'naviy, axloqiy va badiiy madaniyatini o'stirish maqsadida pedagogik texnologiyalardan foydalangan holda ta'lim tarbiyaning turli mazmun, metod, shakl va vositalari orqali belgilagan maqsadga erishamiz. Ushbu muammolarni ijobiy hal etish, umumta'lim maktablari musiqa madaniyati mashg'ulotlari jarayonida pedagogik texnologiya, ta'lim usullari bilan o'quvchi-yoshlarni har tomonlama chuqur tanishtirib borish va ularning musiqiy tafakkurini rivojlantirishga hamda shu orqali ularni tarbiyalash ishlarining samarali kechishiga keng imkoniyat yaratadi.

ADABIYOTLAR

1. Абралова М., Галиева Д. «Мусика» 2-синф. Ўқитувчилар учун методик қўлланма. – Т.: Ғ.Ғулом номидаги нашриёт-матбаа ижодий уйи, 2008.
2. Гулбоев Т. Янги педагогик технологиялар ва уларни таълим жараёнига татбиқ этиш. – Навоий, 2001.
2. Омонов Х.Т., Хўжаев Н.Х., Мадьярова С.А., Эшчонов Э.У. «Педагогик технологиялар ва педагогик маҳорат». Дарслик. Т. 2007.
3. Саидрахмедов Н. Янги педагогик технологиялар. – Т.: «Молия», 2003.
4. мум1 Абралова М., Галиева Д. «Мусика» 2-синф. Ўқитувчилар учун методик қўлланма. – Т.: Ғ.Ғулом номидаги нашриёт матбаа ижодий уйи, 2008. -4-б.
5. Солиев Н., Умаров А. «Мусика саводи алифбоси»ни ўқитиш бўйича ўқув-услубий қўлланма. – Т., 2003. -17-б.